

Agirre eta euskara

In: Agirre Lekube, Jose Antonio: *Obras Completas de José Antonio de Aguirre y Lecube. Tomo I*, Sendoa, Donostia, 1981: 1-4.

Izenburu berarekin agertu zen *Alderdi*-n Monzon jaunaren lan bat Lendakaria hil zeneko lehenengo urteburuan.¹

Oroitzarre bezala.

Ez dut gai honetaz beste lanik ezagutzen.

Idazlan honen bidez izan dugu Agirre gaztea zela euskarak zenbait haineko eragina izan zuenaren berri jakingarria, lehenengo lekukotasunaren berria baita.

Hala ere, ba da gai honetaz aurreko beste bat.

Lendakariaren alargunak esana dugu, hots: Bilbon jaio zen haurra lau urterekin eskolara bideratu zutenean, orduko ikastola antzeko batetara bidali zuten: Plaza Berria deitzen zutenean kokatua zegoen, eta andereñoa, oraindik bizi den Florenzia Gogenuri Iburguen izan zen.

Ez da hau batere harritzekoa, gurasoak euskaldunak izanik: aita, Teodoro Agirre Barrenetxea-Arando, bergararra zen, eta ama, Bernardina Lekube Aranburu, motrikoarra. Bestalde, aita, Sabinen jarraitzaile bezala ikusten dugu: 1902-ean hain zuhurki epaitu zutenean, Daniel Irujo izan zuen aldeztaille, eta Teodoro Agirre, abokatua hau ere, aldamenean izan zuen laguntzaile bezala.

Sabinen hiletan ateratako argazki batetan ageri da Agirre jauna.

Euskarari dagokionez, gero Orduñako ikasketak hasi zirenean, atzendu zitzaion apur bat berezko zuen hizkuntza. hala ere, hamabost urte inguru zituela, Durangoko apez batekin euskaraz idazten zen.

Eta hitzegitea, atsegin bai, baina koskatzen zitzaion.

Hala dio Bergaran aurkitzen zuen haren hauzo-lagunak:²

Bergaran egiten zituzten Jose Antonio eta beronen anai-arrebak udako egonaldiak, izebaren etxean. Hala, etxean jasotako euskara osatzeko egokia izaten zen Bergarako euskara. "Odolean eta belarrarian", bitan zekarren euskara. Baina hau ez zen nahikoa eskola eta kaleko giroa kitatzeko, eta horregatik dio Monzonek, mutikotan elkar ezagutu zutenean, "erdi aztua" zuela euskara.

"Itz batzu esango zituen jatorki esanak; geixeago ere bai bearba; alegintzen zen" egiten; "baiña ez dut uste euskeraz bear bezela mintzatzeko gauza zanik gure orduko mutikoa".

¹ 1961go martxoa.

² "Auxe da neri eman gaia: *Agirre eta euskera*. Saiatuko naiz, ahal bezin ongi mandatua betetzen. Biotzetik eginen dut. Adiskideari eta egari zor zaizkionak ukatzeke. Egiazko euskaltzalea izan ote zan Aguirre? Zalantzik gabe erantzungo dut: bai. Ortaz ezarriko nuke amaika aldiz burua lekuko".

Urteak joan eta soldadutza egin eta gero,³ entzun zuen Monzonek, Agirrek nola esan zuen Bergaran, katolik-ekintzaren alde egindako itzaldi batean, auxe: urrengo itzaldia ez zuela erderaz egingo; euskeraz egingo zuela.

"Ori jakiteaz arritu giñean".

Eta 1930an Bergarako udaletxean elkar aurkitu zutenean, Agirre ahaldun autaberria, "badut uste –dio Telesforok– orduantxe egin ote genuen Joxe Antonio eta biok *lehenbiziko aldiz, alkarrekin egiazki euskeraz*".

Hitzaldiak, bietara egiten zituen.

Eta "itzaldien ondotik ere euskeraz agurtzen zituen Agirrek beti biotza begietan agiri zioten millaka eta millaka entzule sutsu oierk oro! Ez orixe!: euskerarik gabe ez zen egiazko Agirrerik. Izugarri ederra induritu zait beti Agirrek bere Bergarako euskerari ematen zion erriko usain eta jatortasuna".

Gero, euskaldunaren beste proba, emazte eta hurrekin duen jokabidea izan ohi da nabarmena.

Emaztetzat, mari Zabala Portugaleten jaio eta Getxon bizi zena, hartu zuen; eta zoritxarrez, euskaraz ikasteko biderik gabe hasia eta hezia. "Baiña bere senarraren ondoan, ikasi zuen euskeraz poliki asko arek ere –dio Monzonek–. Aurrekin egin ahal izateko beintzat. Eta ona emen, Joxe Antoniok eta Marik elkarrekin, biak elkarri lagunduz, geu guziori utzia diguten ikasbide ederra: mundu barna, irrisku ta zori larrienetan ibilli bear izanagaitik, luzaroan zakabanatuak ere, iru aur eta iruak arras euskaldunak. Mari-ri zor zaio asko ortan. Ortan ere!, esango nuke nik, amaika oroigarri eder gogoan ditudala, illabete osoak igaroak ditut New York-en, Mari eta Joxe Antonioren etxean. Ez Aintzaneri, ez Josebari, ez Iñakiri, ez diotet sekulan itz bat aditu erderaz aitari egiten. Sekulan!".

Lekukotasun hutsa da hau.

Horrelaxe dakartzat hona gaur, gizononen asmo eta maitasunak ekintzetan salatzen baitira.

Eta Telesforok galdetzen dio bere buruari:

"Zergatik izan zen Agirre ain Euskaltzalea?

"Bi itz naiko ditut erantzuteko: abertzalea zelako. Besterik ez: egiazko abertzale zelako. Agirre ez bai zen mintzaira-zale jakintsu, ez eta ertilari itxua. Agirre auxe zen: abertzale aundi bat. Bere erriari askatasuna lortzeagaitik lanean ziardun politiku azkarra. Eta argatik maite izan zuen euskera: bere erriaren atsakin batean euskerak zekarkiolako Euzkadiri bere ezaugarri azkarrena. Gure aberriaren etsaiak argatik diote euskerari gorroto. Agirrek, aldiz, argatik zion maitasuna".

Beste hau, niri dagokidan lekukotasun bat da.

Barkatuko al dit irakurleak neure ausartzia.

Lendakari Agirre Caracas-era etortzen zenean, pretsaurreak gertatzen laguntzen nuen, eta beti elkarrizketa edo idazlanen bat argitaratzen nuen, bai *Elite* astekarian, eta baita *El Nacional* egunkarian ere. Denok saiatzen ginen benetan, bakoitza bere arloan, eta nirea hauxe zenez, berau izaten zen neure eginbeharra.

Hotelean izaten genituen hitz egiteko egokiera erosoena: batzutan luzamintza izan ginen, eta ez dut holakoetan inoiz Agirre jaunarekin erdaraz hitzik egin.

³ Urte berean jaioak, Agirre ta Monzon, 1904an.

Prentsarako ziren elkarrizketak, bai, erdaraz agertu behar nituenez, hainbat eta zehatzen jaso nahi izaten nituen haren hitzak; baina gainontzekoak, denak euskara hutsean.

Gogoan dut, behin, Pepe Garrido argazkilariarekin batera sartu nintzan haren gelara; prentsaurre eguna zen; Lendakaria beti izaten zen prest, gertu, goizean; ez zen inori itxaron arazteko gizona; hura izaten zen gainontzekoen zain, eta hau berez zetorkion zerbait bezala ageri zitzaion, naturaltasun haundienean. Ba, Pepe Garrido argazkilari andaluzarekin haren gelara sartu nintzanean, beti bezala euskaraz agurtu nuen, baina bereala Pepe laguna aurkeztu ondoren esan nion honi: "Adi ezazu, barkatuko gaituzu euskaraz aritzeaz"; eta Pepek, orduan: "Ez, mesedez, jarrai zuen hizkuntzean, Espainiako frankismoak zapaltzen duenez gero, horren askatasuna nirea balitz bezala defendatu nahi dut, eta euskaldunak egokiera duzuen bakoitzean, eta batez ere Lendakari jauna (el Señor Presidente) tartean dela, nik Lendakaria eta hizkuntza, biok, nireak balira bezala egin ezazue mesede haundiz euskaraz, musika bezala entzungo dut eta"...

Hau dena, andaluzek duten grazi gozo eta bigunarekin entzun zuen Agirre jaunak, eta irribarrez argazkilariari aurrez aurre haxe esan zion, gutxi gora behera:

"Eskertzen dizut zure hitza, bihotzetik irten bait zaizu, eta itzal hori, ez baitugu gure herriarentzat eta gure herriaren hizkuntzarentzat besterik eskatzen; zuk ematen diguzun eskubidea hartuko dugu pozik eta eskerrik asko".

Eta berea zen berotasun harekin, eskua estutu zion.

Pepe zeruan zirudien, eta malkoren bat erakutsi baino lehen, bereala hasi zen Lendakariaren inguruan zebilen bitartean argazkiak ateratzen, beti egiten zuen bezala.

Haxe zen Agirre jauna: berez zekien inoren neurrian jartzen, eta jartzean, egiazko hitz batez bigunki bereganatzen.

"Gizona"ri zion errespetua; hau zen Lendakariaren dohain maitagarri bat.

Azkeneko aldiz 1958ean etorri zen Caracas-era.

Oraindik gutxi zela, Eusko-Etxeak antolatutako ipuin sariketa bat irabaztea suertatu zitzaidan, "Iltzaileak" izeneko euskarazko ipuin batekin. Gero, Jokin Intzak esandako gai burrukari batzu erantsi eta izen bereko liburuxka bat osatu zen.

Eta Caracas-en irarri.

Dena dela, Lendakaria etorri zenean egin zen sari banaketa.

Ohore hau izan nuen, alegia urrezko domina eder bat haren eskuetatik jasotzekoa, eta eskua eman nionean, hark berean hartu eta esaten entzutekoa: "Jarrai honetan, jarrai".

Hargatik, handik hilabete batzutara hil zenez, burrukako liburuxka hura hari eskainirik irten zen Caracas-eko irarkolatik (Venezuelan irteten zen lehenen euskal liburua, Andima Ibiñagabeitiak hitzaurrean dioen bezala):

"Agirre Lendakari bikañari,
"ta berak bezela bizia Aberriari
"eskeñi dioten euskotar guziei".

Hau da dena, eta ez da gutxi, nire esperientzian Lendakaria eta euskara lotuta burura, eta bihotzera, etorri zaizkidan gertaldiak.

Pozik egin dut Agirre jaunaren lanak biltzekoa, eta honen biografi laburra, eta poz-
pozik idatzi ditut lekukotasun bat erakusten duten sarrerako hitz horiek euskaraz,
hainbat maite zuen gure herriko hizkuntzan.

Abertzale eta euskalzale haundia izan zena, gizona zen berez haundi, bestela ez zuen
neurri haundi hau emango.

Zerbaitxo gutxi bat benik harrengandik ikasiko bagenu harren jarraitzaile bezala
gure burua agertzen dugunok.

Hala biz.

Martin Ugalde
Hondarribian, 1981eko Urtarrila